

Научно-информационен блок

БЪЛГАРО-РУСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ НА НАЙ-ВИСОКО РАВНИЩЕ 2003–2004

Йоанна Чорева, студентка

7 юли 1879 г. се приема като датата на установяване на дипломатически отношения между България и Русия. На практика в историческите архиви не се съдържа формален акт на установяване на дипломатически отношения между двете страни след края на руско-турската война 1877–1878 г.

На 25 юни/7 юли 1879 г. Александър Петрович Давидов връчва акредитивните си писма на княз Александър Батенберг. Тази дата (по нов стил) е приета по взаимно съгласие от двете страни (чрез обмен на ноти между Министерствата на външните работи на Руската федерация и Република България 1994-1995 г.) за начална точка на дипломатическите отношения между тях.

Впоследствие тези отношения са прекъсвани и възстановявани многократно във връзка с редица исторически събития като Източната криза и двете Световни войни. Но тъй като предмет на настоящото изложение са българо-руските отношения в най-ново време от съществено значение е да се подчертае фактът, че на 23 октомври 1991 г. в Москва е подписан Протокол за установяване на дипломатически отношения между Руската федерация и Република България. Въпреки това постигнатите договорености не се изпълняват и страните не обменят дипломатически представителства, а интересите

на Русия в България се представляват от посолството на СССР. Едва през декември 1991 г. посолството на СССР се преобразува в посолство на Руската федерация.

Понастоящем посланик на Руската федерация в Република България е Анатолий Викторович Потапов (2004 г.), а посланик на България в Русия е Илиян Василев.

Развитието на добри и взаимноизгодни отношения и воденето на ползотворен политически диалог на всички равнища с Руската федерация е важна политическа цел на България в настоящия ѝ външнополитически курс. В отношенията си с Русия, България изхожда с ясната позиция на своята европейска и евроатлантическа ориентация и желанието да изгражда ясни, прагматични и предсказуеми връзки, които да се развиват в атмосфера на уважение на националните интереси и приоритети. Основните цели включват: активизиране на политическия диалог; предприемане на практически стъпки за преодоляване на очерталия се застои в отношенията и уреждане на нерешените въпроси; възстановяване позициите на България на руските пазари и преодоляване на негативния за нас през последните години търговски баланс.

За да може настоящото експозе да бъде изпълнено с още по-голяма конкретика, ще се спрем в частност на българо-руските отношения 2003-2004 година. Характерно за този период е, че горепосочените отношения се развиват с един доста голям интензитет, и то на най-високо равнище. Ето защо най-удачно би било да ги разгледаме последователно в тяхната хронология.

На 20 и 21 януари 2003 г. президентът Георги Първанов посещава Москва, където му е връчена международната награда „За изключителна дейност по укрепване единството на православните народи“ за 2002 г. Наградата му е присъдена през май 2002 г. от Международния фонд за единство на православните народи, работещ под попечителството на патриарха на Москва и цяла Русия Алексей II. Но тази премия е не само лична награда за българския президент, а по-скоро служи като признание към всички български държавници, които са внасяли и внасят своя принос в укрепването на политическо-

то, икономическото, духовното и културното сътрудничество между двата народа. Тя представлява един показателен знак за възходящото развитие на отношенията между България и Русия не на базата на идеологическите и политическите пристрастия, а на основата на общочовешките християнски ценности, историческата и културната общност, съвместните интереси. Това е и своеобразен дългосрочен принос в обединителните процеси, които текат между европейските народи. Разбира се по време на своето посещение държавният глава провежда и редица срещи с президента на Руската федерация Владимир Путин, с патриарха на Москва и цяла Русия Алексий II и с кмета на руската столица Юрий Лужков.

На 1–3 март 2003 година по покана на президента Георги Първанов президентът на Руската федерация Н. Пр. Владимир Путин осъществява държавно посещение в Република България. Това е първо държавно посещение на руски президент в България след 1992 г. и трета възможност за размяна на мнения между президентите Първанов и Путин след работните визити на българския държавен глава в Руската федерация през септември 2002 г. и януари 2003 година. Деловата част от програмата на визитата започва на „Дондуков“ 2 със среща на „четири очи“ между двамата президенти, последвана от пленарни разговори на делегациите. Сред основните теми са актуални въпроси на двустранното търговско-икономическо сътрудничество, възможностите за стимулиране на контактите в областта на културата, образованието, международни въпроси. В рамките на визитата президентите Георги Първанов и Владимир Путин подписват Съвместна декларация за задълбочаване на приятелските отношения и партньорството между България и Русия, известна още като Софийска декларация. В нея двете страни изразяват готовността си за задълбочаване на взаимодействието в политическата, икономическата и духовната сфери. Подписана на 02.03.2003 година, нейното пълно наименование е: *Съвместна декларация на Президента на Република България и Президента на Руската Федерация за по-нататъшно задълбочаване на приятелските отношения и партньорството между Република България и Руската Федерация.*

В една I част е засегнат политическият аспект на българо-руските отношения:

„...Република България и Руската федерация с интензивни темпове ще развиват политическите контакти и взаимодействието си на всички равнища на двустранна основа, в рамките на Организацията на Обединените нации и нейния Съвет за сигурност, които носят основната отговорност за поддържането на международния мир и сигурност, както и в други международни организации и форуми, с цел формиране на нов, по-справедлив световен ред, основан на върховенството на закона, демокрацията, правата и свободите на човека.

Страните ще повишават ефективността на сътрудничеството, действайки на основата на двустранните и многостранни договори, в които те участват, за противодействие на новите глобални предизвикателства, като международния тероризъм, транснационалната организирана престъпност, незаконния трафик на оръжие и наркотични вещества, „прането на пари“, трафика с хора и нелегалната миграция.

...Страните ще продължат своето взаимодействие за укрепване на стабилността в Югоизточна Европа, в т.ч. в областта на сигурността и преодоляването на негативните последици от конфликтите в Западните Балкани, при авторитетно и солидно съдействие от страна на международното присъствие в региона...”

Част II е посветена на търговско-икономическите отношения:

„Страните констатираат, че нивото на търговско-икономическото и научно-техническото сътрудничество между двете държави не отговаря в пълна степен на техния потенциал и възможности и отбелязват необходимостта от предприемане на допълнителни мерки за позитивна промяна в тази важна област на двустранните отношения.

Страните ще полагат усилия за увеличаване на обема на взаимната търговия...

...Страните придават важно значение на дейността на Междуправителствената българо-руска комисия за тър-

говско-икономическо и научно-техническо сътрудничество, като постоянно действащ орган, играещ важна роля в комплексната и компетентна подготовка на въпросите за развитието на двустранното сътрудничество...

...Страните подчертават необходимостта от разширяване на практиката за създаване на съвместни предприятия и компании в различни сфери от взаимен интерес в съответствие с новите икономически реалности и международни стандарти, от привличане на взаимни инвестиции, създаване на съвместни банкови структури и откриване на техни представителства на териториите на двете страни, от разширяване на рекламната дейност, от по-активно използване на потенциала на сътрудничеството в туристическата индустрия.

Страните приветстват идеята за създаване на българо-руски бизнес форум на постоянна основа, чиято работа ще допълва и подпомага дейността на Междуправителствената комисия за търговско-икономическо и научно-техническо сътрудничество...

...Страните са единодушни, че тяхното ефективно взаимодействие е способно да даде конкретен принос за осъществяване на трансевропейски проекти в газовия и нефтения сектор, в електроенергетиката, а така също в усъвършенстване на транспортните връзки и комуникациите...

...Българската страна приветства намерението на руски компании да участват, на равни условия с други чуждестранни инвеститори, в осигуряване на безопасна експлоатация и модернизация на български ядрени мощности, във възможно създаване в Република България на нови обекти на атомната енергетика, а така също в предстояща приватизация на предприятията на конвенционалната енергетика...

...Страните ще се стремят към развитие на взаимно изгодно сътрудничество във военно-техническата област на нова договорно-правна основа и в съответствие с поетите от тях международни задължения.

Страните ще засилват своето взаимодействие по проблемите на опазването на околната среда на регионално и глобално равнище...

Част III на Спогодбата урежда българо-руските отношения в областта на науката, културата и образованието:

„Страните потвърждават, че развитието на контактите и сътрудничеството в хуманитарната област между Република България и Руската федерация има трайна и обективна основа, като отчитат историческата, културна и езикова близост на народите на двете страни. Тези връзки са призвани и в бъдеще да изграт ролята на стимулиращ фактор за разширяване и задълбочаване на целия комплекс на междудържавните отношения...

...Страните са заинтересовани от разширяване и съвършенстване на договорно-правната база на културното и хуманитарното сътрудничество, на взаимодействието в областта на науката и съвместните научни изследвания, здравеопазването и социалното осигуряване.

Страните ще способстват за увеличаване на обмена на студенти, аспиранти и научно-педагогически работници от образователните учреждения и ще насърчават развитието на преките контакти между научни институти, изследователски центрове, учебни заведения, в т.ч. на регионално равнище...

...Страните приветстват разширяването на контактите между гражданите на двете държави и ще съдействат за техните взаимни пътувания, в т.ч. чрез развитието на туризма. Те придават голямо значение на поддържането на интереса към изучаване на български и руски езици, които са достояние на европейската и световната култура.

Страните ще съдействат за осигуряване на благоприятни условия и ще предприемат съответни действия за запазване и развитие на националната, езиковата, културната и религиозна самобитност на постоянно живущите в Руската федерация български граждани и на руски граждани от българска националност и съответно на постоянно живу-

щите в Република България граждани на Руската федерация и на българските граждани, произхождащи от Русия.

Страните оценяват положително дейността на Българския културен институт в Москва и на Руския културно-информационен център в София за развитие на българо-руските културни връзки в качествено новите условия. Те приветстват откриването на Дом на София в Москва и на Дом на Москва в София, като допълнителен фактор, който съдейства за разширяване на българо-руските хуманитарни контакти на национално и регионално равнище...

...Страните отбелязват, че от гледна точка на процесите на глобализация важно значение придобива запазването и всестранното развитие на славянската култура, която е съставна част на общоевропейското културно, историческо и научно наследство, и приветстват във връзка с това създаването на международен Форум на славянските култури..."

По време на визитата са подписани още 9 двустранни документа между България и Русия:

1. Споразумение за сътрудничество между Старозагорска област на Република България и Самарска област на Руската федерация;
2. Споразумение за сътрудничество между Софийска област на Република България и Ленинградска област на Руската федерация;
3. Меморандум за дългосрочно сътрудничество в областта на транзита на природен газ за периода след 2010 година;
4. Меморандум за сътрудничество между Министерството на правосъдието на Република България и Министерството на вътрешните работи на Руската федерация в областта на разследването на наказателни дела;
5. Програма за научно-техническо сътрудничество между Министерството на образованието и науката на Република България и Министерството на промишлеността, науката и технологиите на Руската федерация до 2005 г.;
6. Споразумение между правителството на Република България и Правителството на Руската федерация за сътрудни-

чество и обмен на информация по въпросите на спазването на данъчното законодателство;

7. Протокол между Правителството на Република България и Правителството на Руската федерация към Договора между Правителството на Република България и Правителството на Руската федерация за насърчаване и взаимна защита на инвестициите от 8 юни 1993 г.;

8. Меморандум между Министерството на енергетиката и енергийните ресурси на Република България и Министерството на атомната енергия и Министерството на енергетиката на Руската федерация за разработване на дългосрочна програма за сътрудничество в областта на енергетиката;

9. Протокол за търговско-икономическо сътрудничество между министерството на икономиката на Република България и администрациите в областите от Централния федерален окръг на Руската федерация

Това е една много важна крачка в историята на руско-българските отношения. Не просто прекъсване продължителния десетилетен период на отсъствие на контакти на високо равнище, а поставяне на двустранните отношения на нова градивна и позитивна основа.

Президентите на двете страни разчитат на по-нататъшната координация на съвместните усилия в международната сфера, в укрепването на икономическите и други връзки. Придава се много важно значение на междурегионалното сътрудничество. Без съмнение това би разширило полето на взаимодействие и би включило в сътрудничеството малките предприятия. И това, наред с големите проекти в сферата на енергетиката и други важни области, би спомогнало да се създаде трайна основа за по-нататъшното ползотворно сътрудничество.

Кредитните взаимоотношения са позитивни. Съществуват взаимни ангажименти между български и руски предприятия, като тези взаимни въпроси са урегулирани. Русия погасява кредита си чрез доставки на стоки. В тази част, в която доставките на стоки са невъзможни поради различната ценова политика, руската страна е готова да заплати своя дълг в твърда валута.

Що се отнася до сферата на военно-техническото сътрудничество, един от проблемите в тази област е подписването на споразуменията относно лицензираното производство на руското въоръжение в българските военни заводи. Общо такива лицензи са предадени около 670. Президентът Путин е дълбоко убеден, че ако двете държави нормализират сътрудничеството си в правно отношение, би се създавала добра база за развитието и поддържането на военно-техническия комплекс на България и българските и руските партньори биха могли ефективно да работят на пазарите на трети страни.

Следващата важна дата за българо-руския диалог на най-високо равнище е 6 септември 2003 г., когато двамата президенти – Първанов и Путин се срещат „без вратовръзки“ в Сочи. Една от основните теми са проблемите на визовия режим, като се изхожда от общото разбиране, че решаването на тези въпроси отговаря на интересите и на двете страни. Особено остро това се усеща в сферата на туризма.

Що се отнася до взаимодействието в сферата на енергетиката, България гледа на Русия като на стратегически партньор, тъй като взаимодействието в ядрената енергетика е жизнено важно за развитието на този отрасъл. Атомната електроцентраля на България край Козлодуй е изградена с техническото съдействие на Съветския съюз. Европейските партньори предлагат по същество ново строителство, което ще струва на България 2 млрд. долара. При това се предлага да се построят такива енергийни мощности, от които, дори при оптимистичен поглед върху икономиката на България, страната няма да има нужда. Докато руските партньори предлагат реконструкции на 3-ти и 4-ти блок, като всеки един от тях ще струва на България по 150 млн. долара. Разликата между 2 млрд. и 300 млн. е съществена. Освен това от гледна точка на сигурност и ефективност тези предложения напълно съответстват на световните стандарти.

От друга страна ангажиментът за увеличаване на транзита на газ през България от порядъка на повече от 18 млрд. кубически метра за всички съседни страни – Турция, Гърция, за останалите страни от Западните Балкани, а оттам може би и

за Южна Италия, може наистина да превърне България в стратегически диспечерски енергиен център.

Накрая, но не на последно място разбира се, се поставя въпросът за руските инвестиции – макар и трудно, но все пак се придвижва проектът за строителството на нефтопровода Бургас-Александруполис, като руската страна е живо заинтересована от неговата реализация.

Не бива да се омаловажава и провеждането на Дните на българската култура в Руската федерация, открити от президента Първанов на 29 септември 2003 г., тъй като засиленото духовно общуване допринася решително за създаването на нови стимули за политическите контакти, както и за икономически отношения.

Но в крайна сметка, като че ли едно от най-важните събития в двустранните отношения между България и Руската федерация в най-ново време си остава официалното посещение на президента Георги Първанов по покана на руския му колега Владимир Путин (6–8 юли 2004 г.).

По повод на 125-та годишнина (7 юли 2004 г.) от установяване на дипломатически отношения между България и Русия и за перспективите на развитие на приятелските отношения и многостранното българо-руско сътрудничество, Президентът на Република България и Президентът на Руската Федерация, след проведено в Москва задълбочено и всестранно обсъждане на всички аспекти на състоянието и на пътищата за постъпателно развитие на българо-руското сътрудничество в перспектива и за постигане на целите и задачите, определени в Софийската съвместна декларация за по-нататъшно задълбочаване на приятелските отношения и партньорството между двете страни, подписана на 2 март 2003 г., заявяват че достигнатата нова динамика в евроатлантическия регион, задълбочаването на сътрудничеството на Европейския Съюз с Руската Федерация, очакваното присъединяване на Република България към Европейския съюз през 2007 г. и взаимодействието в рамките на Съвета НАТО-Русия, откриват допълнителни възможности за по-нататъшно развитие на двустранните българо-руски отношения и създават реални предпоставки те да се

превърнат в неотменна част от усилията на международната общност за укрепване на европейската и глобална сигурност.

Президентите на двете страни отбелязват важноста на предприетите от двете държави усилия за укрепване на икономическите връзки и за допълнително повишаване на тяхната ефективност. В този дух подчертават ролята и значението на Междуправителствената комисия за търговско-икономическо и научно-техническо сътрудничество. Изразяват увереност, че Съвместният постоянно действащ българо-руски делови форум, създаден по тяхна инициатива, допълнително ще способства с идеи и предложения за разнообразяване и по-пълноценно използване на съществуващите ресурси в стопанската, търговската, инфраструктурната, енергийната и социалната сфера.

Освен това двамата президенти, ръководени от желанието за хармонично развитие на двустранните отношения, подчертават, че духовните, културни и хуманитарни контакти между двете държави са неотделим техен компонент. Исторически формиралата се атмосфера на взаимно разбирателство, доверие и уважение между народите на двете страни представлява непреходна европейска ценност, чието съхраняване и умножаване е достойно задължение и отговорност на поколенията. В този смисъл учените, деятелите на културата и изкуството в двете държави трябва да продължат своето активно общуване и съвместна дейност в рамките на Международния форум на славянските култури.

На тази шеста по ред среща между двамата държавни глави са подписани четири двустранни документа от съществено значение:

1. Споразумение за сътрудничество между Върховния съд на Руската федерация и Върховния касационен съд на Република България – подписано в присъствието на двамата президенти от председателя на Върховния съд на Руската федерация Вячеслав Лебедев и председателя на българския Върховен касационен съд Иван Григоров;

2. Споразумение за сътрудничество между Висшия арбитражен съд на Руската федерация и Върховния административен съд на Република България – подписано от Вениамин Яковлев, председател на ВАС на Руската федерация, и Константин Пенчев, председател на ВАС на Република България;

3. Споразумение между правителството на Република България и правителството на Руската Федерация за сътрудничество в областта на кинематографията;

4. Протокол между министерство на културата на Република България и министерство на културата и масовите комуникации на Руската Федерация за сътрудничество в областта на филмовото производство.

Последните два документа са подписани от Александър Соколов и посланик Илиян Василев.

В заключение бихме могли да кажем, че в последно време руско-българските връзки динамично се придвижват във всички направления. Взаимният стокообмен през 2003 година се е увеличил с една четвърт и е достигнал почти половин милиард долара, а през първото тримесечие на 2004 година е почти половин милиард долара. Разбира се общата задача и на двете страни е стремежът към още по-високи равнища.

Освен това големи перспективи се наблюдават в развитието на сътрудничеството в енергетиката, машиностроенето, туризма.

Интерес събуждат също така и плановете на Русия и ЕС за изграждане на единни пространства в икономическата, културната и правната области, в сферата на външната и вътрешна сигурност. Несъмнено реализацията на тези планове ще разкрие нови перспективи и пред българо-руското сътрудничество след присъединяването на България към ЕС.

Силно оптимистичен е и фактът на изключително динамичния политически диалог между България и Русия през последните няколко години, в т.ч. на най-високо държавно равнище, водещ до качествено нов климат на двустранните връзки – климат на взаимно доверие, равнопоставеност и прагматизъм, който безспорно ще има положително въздействие върху цялостното по-нататъшно развитие на българо-руските отношения.

От съществено значение е това, че Русия оценява положително стабилизиращата роля на България в Югоизточна Европа, което само по себе си води до създаването на новия тип европейски, модерни отношения между нашите две страни. Отношенията между България и Русия в политическата, ико-

номическата, културната и други сфери са не само важен фактор за укрепване на разбирателството и взаимното уважение между двата народа, но и принос към мира, сигурността и сътрудничеството в Европа и света.

БЕЛЕЖКИ

¹ Слово на президента Георги Първанов след получаване на наградата на Международния фонд за единството на православните народи (21.01.2003 г., Храм „Христос Спасител“, Москва).

² „Ние сме отговорни за бъдещето...“ – интервю на президента Първанов за сп. „Към единство“, издание на Фонда за единство на православните народи (22.01.2003 г.).

³ Съвместна декларация на Президента на Република България и Президента на Руската Федерация за по-нататъшно задълбочаване на приятелските отношения и партньорството между Република България и Руската Федерация (02.03.2003 г., София).

⁴ Пресконференция на президента на Република България Георги Първанов и президента на Руската федерация Владимир Путин (02.03.2003 г., София).

⁵ Брифинг на президента Георги Първанов (03.03.2003 г., Шипка).

⁶ Пресконференция на президента на Република България Георги Първанов и президента на Руската Федерация Владимир Путин (06.09.2003 г., Сочи, резиденция „Бочаров ручей“).

⁷ Слово на президента Георги Първанов при откриването на Дните на българската култура в Руската федерация (29.09.2003 г., Москва, Большой театър).

⁸ Георги Първанов: В политическия диалог между България и Русия е достигната висока степен на взаимно доверие и прагматизъм – интервю за руската агенция „Интерфакс“ (05.07.2004 г.).

⁹ Интервю на президента Първанов за «Российская газета» (06.07.2004 г.).

¹⁰ Интервю на президента Георги Първанов за ИТАР-ТАСС (06.07.2004 г.).

¹¹ Съвместно заявление на Президента на Република България Георги Първанов и Президента на Руската Федерация Владимир Путин (07.07.2004 г., Москва).

¹² Съвместна пресконференция на президентите Георги Първанов и Владимир Путин (07.07.2004 г., Москва, Кремъл).